

Gradivo

Pozdrav z Gorenjske: zbirka starih razglednic. Kranj: Gorenjski muzej, 2010, 265 strani. (Gorenjski kraji in ljudje – Zbirke; 4)

V Gorenjskem muzeju smo v letu 2004 začeli s predstavitvijo zbirke starih razglednic. Bogato zbirko, ki jo je v osemdesetih letih preteklega stoletja zasnovala muzejska svetovalka Majda Žontar, smo na osnovi preteklih pozitivnih izkušenj in sedanjega velikega zanimanja uporabnikov želeli predstaviti najširši javnosti. Predstavitev smo oblikovali kot večletni projekt z naslovom *Gorenjska na razglednicah*. Za osnovne aktivnosti smo si izbrali: urejanje zbirke, kar je doprineslo k večji preglednosti zbirke, izboljšanje pogojev hranjenja, digitalizacijo, tematsko preučevanje zbirke, postavitev razstav in izdajo publikacij. Knjiga *Pozdrav z Gorenjske* je nastala kot zaključek tega projekta.

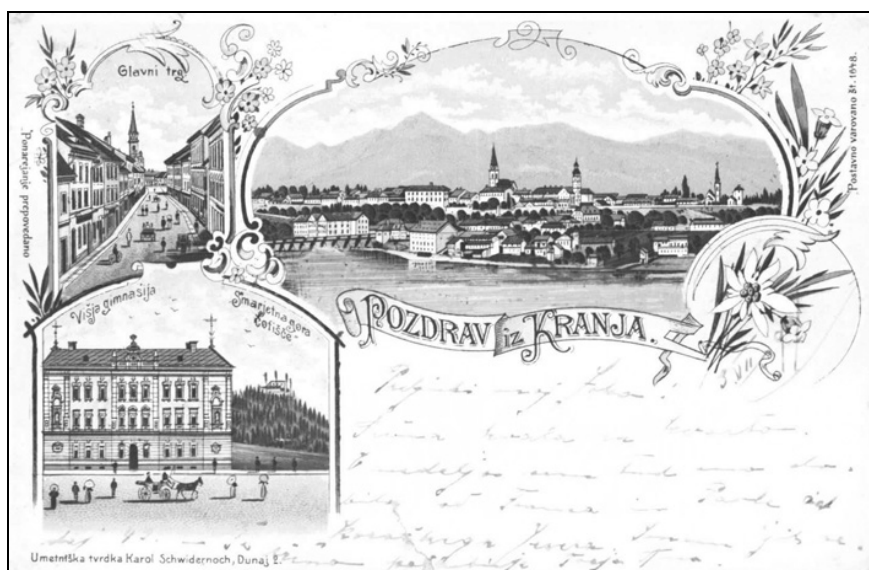
Naša zbirka starih razglednic šteje tri tisoč dvesto kosov, v knjigi pa je objavljenih okoli 450 starih gorenjskih razglednic, ki časovno segajo od zadnjega desetletja 19. stoletja do druge svetovne vojne. Zanesljivo je to ena največjih zbirk, ki je omejena le na Gorenjsko, izstopa pa tudi v primerjavi s številnimi zbirkami razglednic, ki jih hranijo različne strokovne institucije, predvsem muzeji in knjižnice. Imajo značaj zgodovinskega vira, ker z njimi predvsem lahko ugotavljamo, kako se je spreminjal videz naselij. So pa tudi pomemben vir za preučevanje gospodarskih dejavnosti na podeželju. Razvoj turizma, trgovine in gostilničarstva so vplivali na število izdanih razglednic posameznega podeželskega kraja. Izpostaviti moramo tudi dejstvo, da so razglednice tudi vir za poznavanje lokalnih fotografov, ki so jih avtorji posebej izpostavili.

V zbirki starih razglednic Gorenjskega muzeja so razglednice, ki dokumentirajo celoten gorenjski prostor, zato si upam zapisati, da ima knjiga *Pozdrav z Gorenjske* značaj monografije. Izstopajo razglednice Kranja z okolico, Bleda in Bohinja ter planinske razglednice. Tako kot za Kranj je tudi za Škofjo Loko, Kamnik, Tržič, Radovljico in Jesenice značilno, da so na razglednicah predstavljene njihove panorame in različni pogledi, ki poudarjajo mestno veduto. Motivi njihovih trgov, ulic in posameznih zgradb dokumentirajo številne spremembe, ki jih je klasična fotografija le redko zabeležila. Posebno vrednost imajo razglednice, na katerih so meščani v takratnih oblačilih, s prevoznimi sredstvi in z

različnimi napravami, ki dokumentirajo mestni utrip. Ceste, ki so vodile do mest, so bile makadamske in speljane med polji, ki so jih postopno zazidali z industrijskimi in s stanovanjskimi zgradbami. Tudi mostovi so menjali podobe. Razglednice dokumentirajo tudi železniške postaje z njihovo okolico in prve gorenjske tovarne. V zbirki so še razglednice turističnih objektov v mestih, med katerimi izstopa Kamnik kot zdraviliški kraj.

V prvem prispevku z naslovom *Stare razglednice Kranja in okolice* nas Majda Žontar najprej seznami z zgodovino nastanka razglednic. Razvile so se iz dopisnice (Correspondenz-Carte), ki so jih v Avstro-Ogrski začeli izdajati leta 1869. Kmalu pa so se pojavile ideje, da bi hkrati s sporočilom objavili tudi manjšo sliko. Prve takšne razglednice so natisnili v Nemčiji leta 1872. Slika je zavzemala vse večjo površino in je na koncu obsegala celotno hrbtno stran razglednice. Tako je zmanjkalo prostora za sporočilo, zato so v začetku 20. stoletja naslovno stran razdelili na dva dela. Leva stran je bila namenjena pisnim sporočilom, desna pa za naslov in znamko. Pisanje razglednic se je na Slovenskem najprej začelo v zdraviliških krajih. Do leta 1897 so ohranjene le redke razglednice. Od tedaj pa do

konca prve svetovne vojne pa je bilo zlato obdobje pošiljanja in zbiranja razglednic. Večina slovenskih krajev je tedaj dobila svojo prvo razglednico z motivom svojega kraja. V nadaljevanju Žontarjeva natančno opisuje najstarejše kranjske razglednice, poslane v letu 1897. Naštevajo tuje založnike, ki so izdajali kranjske razglednice (Purger & Co. in Bernsdorf iz Münchna, Stengel & Co. iz Dresdna, Weiss & Dreykurs in Karol Schwidernoch z Dunaja, Mehrer & Mass iz Leipziga), izpostavi pa tudi domače. Med kranjskimi založniki so bili v glavnem trgovci, podjetniki in gostilničarji: Franc Dolenc, Karel Florian, P. Bizjak ml., Anton Adamič, Viljem Požgaj, Konrad Pučnik, Josip Kocmut, Ross in Levec, Fran Benedik ter Ivan Lampret. Med obema vojnama prevladujejo novi založniki, zlasti Anton Bizjak, Karla Kerč, Ljudevik Sirc, Vekoslav Kramarič iz Ljubljane, Franjo Stadler iz Ljubljane, knjigarni Sava in Ilirija v Kranju ter drugi. Avtorica prispevka nadalje ugotavlja, da do konca prve svetovne vojne nobena razglednica Kranja nima imena fotografa. V mestu je takrat že deloval fotograf Ivan Jugovic, leta 1910 je bil v Kranju tudi ustanovni občni zbor prvega slovenskega kluba fotografov. Med obema vojnoma je v mestu delovalo več fotografov, ki so posneli tudi motive za razglednice. Izdelovali pa so jih tudi Franc Kunc iz Ljubljane, Janko Nadižar iz Trzica in Fran Pavlin z Jesenic.

Na naslednjih straneh sledi predstavitev motivov razglednic Kranja, ki nas popeljejo po mestu in nas obenem seznanjajo z zgodovino kraja. Iz nekdanjega Kokrškega predmestja, ki je najbolj očitno spreminjalo podobo, se sprehodimo po današnji Prešernovi ulici do Glavnega trga in Pungarta. Na levem bregu reke Save se seznanimo s prvimi podjetniškimi obrati, ki so se v dvajsetih letih 20. stoletja razširili na desni breg, kjer so sezidali tovarne. Spoznamo tudi zanimivosti o kranjskih mo-

stovih. »Razglednice Kranja so pomembna kulturna dediščina, saj nam bogatijo vedenje o nekdanjem mestu in okoliških krajih. Kažejo nam, kako so se spreminjali mestni predeli, ki jih danes ni več ali so ustrezno ali neustrezno prezidani in zazidani. Gospodarski in z njim zvezani urbanistični in arhitekturni razvoj Kranja je imel za posledico številne, nemalokrat tudi obžalovanja vredne spremembe v stari podobi mesta, kar nam lepo ponazarjajo tudi stare razglednice«, je zaključila Majda Žontar (str. 11).

Kraji iz okolice Kranja so zastopani nekateri z več, nekateri z manj razglednicami. Po številu izstopajo Zgornje Jezersko, Kokra, Preddivor, Golnik, Cerklje na Gorenjskem, Velesovo, Šenčur in Naklo. Motive razglednic teh krajev je avtorica natančno popisala. Opozori na dejstvo, da so bile nekatere poslane pred letom 1900 in imajo napis v slovenskem jeziku.

Judita Šega nas v uvodu članka *Razglednice Škofje Loke, Selške in Poljsanske doline iz zbirke Gorenjskega muzeja* najprej popelje v čas ob koncu 19. stoletja, ko se je začela zlata doba izdajanja razglednic. Starodavno mesto je bilo s svojo srednjeveško podobo privlačno za že zgoraj naštetih založniških hiš tistega časa. To je bil tudi čas secesije, ko so izdelovali razglednice z mehкими in vitkimi linijami, ki so jih krasili cvetlični vzorci. Ni pa smel manjkati napis Pozdrav iz Škofje Loke/Gruss aus Bischoflack. V nadaljevanju predstavi loške fotografe, posebej še Otona Sadarja in Avgusta Blaznika. Omeni domača založnika, trgovca Janeza Nepomuka Kocellija in Mateja Žigona. Takoj po prvi svetovni vojni se tuji založniki umaknejo z našega trga, zato pa se poveča število domačih. Posnetke za njihove razglednice so izdelali že omenjena Oton Sadar in Avgust Blaznik iz Škofje Loke ter Vekoslav Kramarič iz Ljubljane.

Avtorica je zbirko škofjeloških razglednic razdelila po motivih, ki jih je izredno natančno opisala. V prvi skupini so panoramske razglednice mesta, posnete s Kamnitnika, s severovzhoda. Od tu vidimo Lahov most, Krennerjevo suknarno in hiše na desnem bregu Selške Sore. »Med njimi se strmo dviga k višku zvonik župnijske cerkve sv. Jakoba in v ozadju mogočno grajsko poslopje. Na obrobju se vidijo grebeni Krancija in Lubnika. Posebej zanimiva je razglednica, ki je osredotočena na Lahov most in razkriva, kako so na začetku 20. stoletja sušili blago, stkan v Krennerjevi suknarni. Obešali so ga na posebno ograjo ob Selščici ali kar na ograjo mosta. Ta je svoje ime dobil po bližnji Lahovi kovačnici«, zaključuje avtorica (str. 52). Sledijo opisi panoramskih motivov s Krancija, Hribca in Stare Loke ter razglednic Glavnega trga, Kamnitega mo-

sta, Krennerjevega jeza, Puštalske brvi, cerkvenih objektov in bližnjega Puštala, Stare Loke, Crngroba in Reteč.

Prav tako izčrpni so opisi motivov razglednic Selške in Poljanske doline. Pri prvi je avtorica izpostavila fužinarske Železnike, ki so s svojo slikovitostjo in obrtniško tradicijo že zelo zgodaj vzbudili zanimanje fotografov in izdajateljev. Pri drugi je izpostavila vas Poljane.

Zora Torkar je v članku *Zgodovina izdajanja razglednic na Kamniškem* predstavila prve poklicne fotografe na kamniškem območju, ki so izdelovali tako portretne, skupinske, pokrajinske fotografije kot tudi razglednice. Med obema vojnoma je njihovo število še naraslo. Izpostavila je fotografsko družino Aparnik, ki je bila v obravnavanem obdobju tudi glavni založnik razglednic.

V nadaljevanju našteva različne motive prvih razglednic: panorama Kamnika s Perovega, pogled na najstarejši del Kamnika, imenovan Mesto z Malega gradu, kapela na Malem gradu, nekdanja predmestja Šutna, Novi trg, Graben in motivi iz kamniškega kopališča in zdravilišča. Zanimivi so opisi izdelovanja in prodaje razglednic v tridesetih letih 20. stoletja: »Motiv so posneli na stekleno ploščo in nato razmnoževali kot kontaktne kopije, napis na razglednico pa so dopisovali ročno. Razglednice so v glavnem razmnoževali v zimskem času, in to vsi zaposleni v ateljeju – od mojstra do vajenca. Take zaloge so si ustvarili za poletno obdobje, ko je bilo veliko drugega dela. Glavni naročniki so bili lastniki trafik v Kamniku in okolici, ki so po albumih izbirali motive in nato naročali določeno število izvodov, manjše število so pokupila tudi društva, gostilne in trgovine« (str. 80).

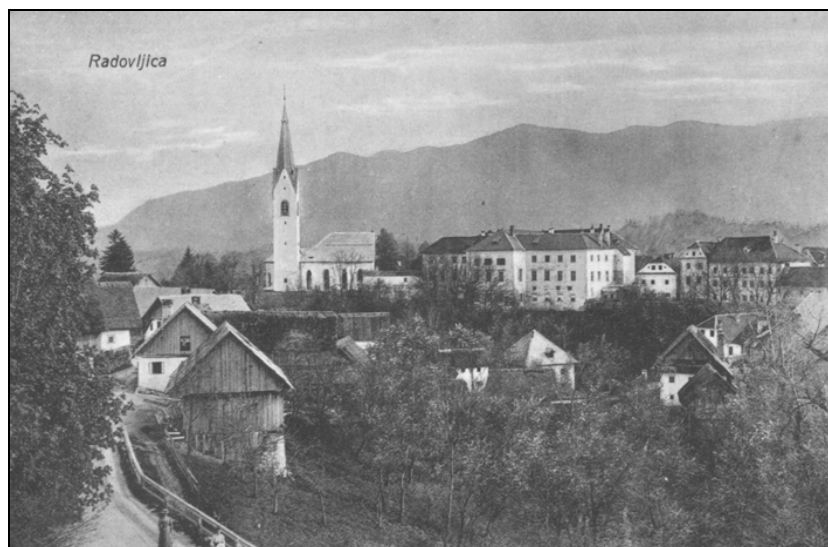
Razglednice okoliških krajev (Moravče, Lukovica, Komenda, Mengeš, Trzin) so izdajale tako tuje založbe kot domači fotografi, trgovci in gostilničarji. V zbirki starih razglednic Gorenjskega muzeja so po številu in vsebini najbolj zanimive razglednice Mengša.

Helena Rant je v prispevku *Prve razglednice Tržiča in okolice* zelo slikovito predstavila podobo in življenje v mestu in njegovi okolici od zadnjih let 19. stoletja do druge svetovne vojne. Pri tem je uporabila tudi arhivske vire, kar predstavitev odlikuje. Ko predstavlja razglednice, ki prikazujejo posamezne dele Tržiča, med drugim piše: »Zelo zanimive so razglednice s posnetki Glavnega trga, kjer se lahko v mislih sprehodimo po *placu* skupaj z možmi in ženami, ki so prišli po nakupih in poklepetali z znanci, srečamo radovedne otroke in tudi maskare, pridružimo se lahko procesiji ali ženam, ki

se vračajo od maše, se zapeljemo z vozom ali s prvimi avtomobili. Nad izložbenimi okni nas table obvestijo o lastnikih in ponudbi trgovskih ter gostinskih lokalov. Tako opazimo, da so se v času med obema vojnama na Glavnem trgu s špecerijo, galanterijo in manufakturo Tržičani lahko oskrbeli v trgovini Karla Koželja. Z galanterijo in manufakturo je bila založena tudi trgovina D. Franka, Jernej Mally in Anton Umek sta imela trgovini z mešanim blagom. Na Glavnem trgu je bilo tudi več pekov, pa gostilne, kavarne, brezalkoholni bifeji in tudi slaščičarna. Na razglednicah vidimo, da so imeli svoje lokale tudi čevljar Lovro Pogačar, fotograf Franc Jug, pleskar Josip Jug, poslovalnico pa je imelo tudi delavsko konzumno društvo« (str. 98). Tržiške razglednice je razdelila še na panoramske, ki z različnih strani prikazujejo mesto. Na teh posnetkih izstopajo cerkve, grad Neuhaus, stanovanjska vila za uradnike predilnice in tkalnice, pošta, meščanska šola, dekliški dom. Opozorila je tudi na razglednice s stavbami bogate tržiške obrtne in industrijske preteklosti in na reklamne razglednice, ki so bile odlično sredstvo za gospodarsko propagando. Med razglednicami okoliških krajev pa je avtorica izpostavila Ljubelj in Sveto Ano (Podljubelj). Vse tržiške razglednice pa so bile v Avstro-Ogrski monarhiji eno izmed sredstev za nemško nacionalno propagando.

Poleg majhnih založnikov, so razglednice izdajale in tiskale tudi velike specializirane založbe in litografska podjetja iz tedanje monarhije. Domači založniki so bili trgovci, pa tudi fotografa Franc Jug in Janko Nadišar. Izdajo razglednic so omogočila tudi nekatera domača društva, kot društvo Narodni dom, Prosvetno društvo sv. Jožefa, prostovoljno gasilsko društvo.

V naslednjem prispevku *Radovljica z okolico na starih razglednicah* je Ida Gnilišak najprej izpostavila glavni vzrok za nastajanje razglednic na radovljiškem območju, ki je bil v nastajajočem turizmu. Med drugim je zapisala: »Da so razglednice pomemben dejavnik pri promociji turizma, se je zavedal tudi prvi predsednik Društva za olepšavo mesta, trgovec Otto Homann, ki ga najdemo med založniki razglednic. Na večini razglednic iz tistega časa so najpogostejši motivi panorama mesta s Karavankami v ozadju, posneta z desnega brega Save, pogled s severne ali z jugozahodne strani na stari del mesta z izstopajočima cerkvijo ter graščino na pomolu in Mesto, današnji Linhartov trg« (str. 123). V nadaljevanju izvemo, da razglednice Radovljice lahko dokumentiramo po leta 1907 spremenjenem zvoniku radovljiške cerkve, po spomeniku Josipini Hočvarjevi, ki je 1908 zamenjal stari leseni vodnjak na mestnem trgu, ali po 1904 in 1906 zgrajenima poslopjema Mestne hranilnice in posojilnice. Na razglednicah po letu 1920 v splošnem ni opaziti novih motivov. Izjema so razglednice, ki upodabljajo nove objekte. V Radovljici sta to letno kopališče Obla gorica in hotel Grajski dvor. Radovljiške razglednice so izdajali Alojz Vengar, ki je bil tudi glavni lokalni fotograf, Franc Rojc, trgovci Homan, Fürsager in Savnik.

Med okoliškimi kraji je avtorica izpostavila Lesce, Begunje, Kamno Gorico in Kropo. Lesce so bile z železniško postajo, s hoteloma in z gostilnami izhodiščna točka za letoviški Bled. To nam sporočajo tudi razglednice. Begunje so zaradi ugodne klime veljale za zdraviliški kraj, ki je v zbirki Gorenjskega muzeja dokumentiran na panoramskih razglednicah. Razglednice Kroe in Kamne Gorice izkazujejo naselbinsko podobo obeh znanih fužinarskih in železarskih naselij.

Pregledno obravnavo zbirke starih razglednic Gorenjskega muzeja nadaljuje Tone Konobelj s pri-

spevkom *Jesenice z okolico*. Na večini razglednic Gornjesavske doline je mogoče razpoznati posledice razvoja železarstva in nove železniške proge iz leta 1870. Številne pa so tudi razglednice z lepotami Gorenjske in njenih krajev, ki so že v 19. stoletju zasloveli kot letoviščarski kraji.

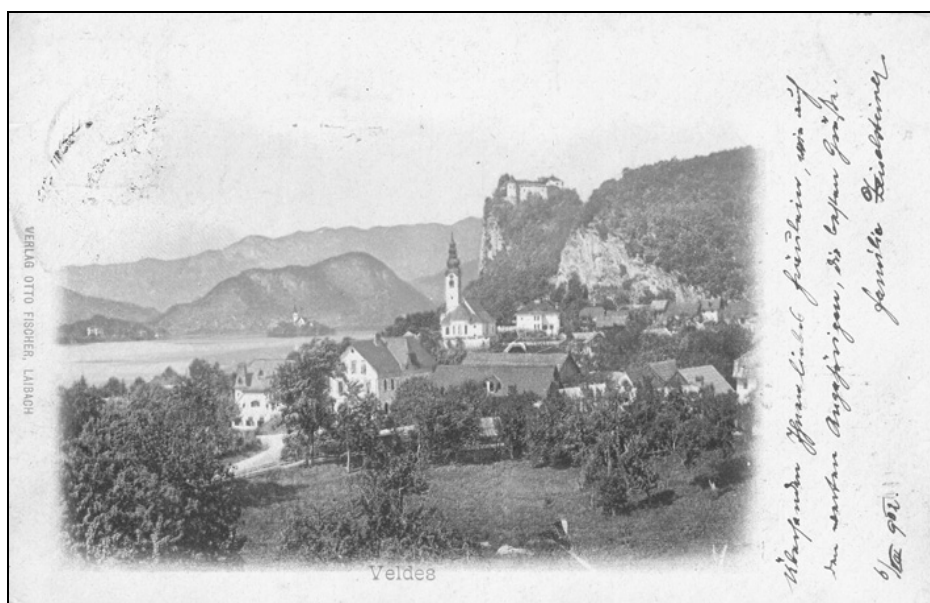
V nadaljevanju je avtor podrobno predstavil razglednice posameznih krajev Gornjesavske doline. Opis motivov je interpretiral z zanimivimi zgodovinskimi podatki. Iz Rateč, kjer je bila končna železniška postaja gorenjske proge, nas popelje v Planico, kjer je leta 1935 Sepp Bradl preskočil stometrsko znamko. Motivi razglednic slikovitega Podkorena prikazujejo vas s trgom in cerkvijo sv. Andreja in z Veliko Ponco v ozadju. Razor, Prisank, Mojstrovka in Vitranc so spremljevalci kranjskogorskih razglednic, ki dokumentirajo tudi turistične objekte. Gozd – Martuljek, Dovje in Mojstrana so kraji, kjer tudi na njihovih razglednicah izstopajo naravne lepote. Hrušica, tipična alpska kmečka vas je dokumentirana z razglednicami iz časa gradnje karavanskega železniškega predora. Planina pod Golico je na razglednicah naravnost čudovita: »Najstarejše razglednice izpred prve svetovne vojne kažejo prav rovtarske pašnike in travnike, pobeljene s ključavnicami. Največ razglednic se je ohranilo iz časa med obema vojnoma, ko je vas postala tudi klimatsko zdravilišče z lepimi hoteli in gostišči. Tako so največkrat upodobljene Kopačarjeva gostilna in trgovina, spodnja koča na Golici, cerkev sv. Križa in Boštjanov hotel (kasneje Hotel Belcjan)« (str. 151). Jeseniške razglednice nas spominjajo na Savo, Plavž, jeseniški trg, železniško postajo ... Največ zaslug za ohranitev celotne podobe Jesenic kot tudi Gornjesavske doline ima jeseniški fotograf Fran Pavlin, ki ga avtor na tem mestu tudi predstavi. Sledi še opis razglednic vasi, ki gledajo na radovljiško deželo (Završnica, Moste) ter vasi od Žirovnice do Vrbe.

Prispevek z naslovom *Gorenjski turistični kraji na starih razglednicah* avtorice Marjane Žibert predstavlja obsežen del zbirke, ki dokumentira preteklost gorenjskega turizma. V prvi vrsti so to razglednice Bleda, Bohinja, Brezij in Kranjske Gore, sledijo razglednice manjših krajev (Mojstrana, Planina pod Golico, Jezersko, vasi od Žirovnice do Begunj), ki jih je v določenem obdobju zaznamoval turistični razvoj. Med mesti je izstopal Kamnik. Razglednice dokumentirajo kraj v določenem času, prikazujejo pa tudi različne oblike turizma (letoviški, zdraviliški, izletniški, planinski, zimski, športni, verski).

Najstarejše razglednice Bleda (od konca 19. stoletja do prve svetovne vojne) prikazujejo številne panorame, otok, obrežje jezera s hoteli, vilami in

kopališčem, grad in cerkev. Kot fotograf je takrat na Bledu deloval Benedikt Lergetporer. Uspešnost blejskega turizma je z razcvetom izdajanja razglednic povezal neznani sodobnik, ki je leta 1902 v časopisu *Gorenjec* v več številkah opisal začetke in razvoj izdajanja razglednic. Takole je zapisal: »Izdela-valci, založniki, posebno pa prodajalci razglednic so delali povsod prav dobre kupčije in če pomislimo, da so prodajali razglednice najceneje po 10 novčičev, a stale so jih pri večjih naročbah le po 2–4 novčiče, so dosegli pri tem tudi izdaten dobiček. Zlasti v letoviščih, kjer se shajajo razni tujci, je bil v poletnih dobah promet z razglednicami zelo živahen. Znan mi je trgovec na Bledu, ki je v enem samem poletju prodal okoli 12 tisoč razglednic.« (O razglednicah, v: *Gorenjec*, 12. 4. 1902, št. 15, str. 150). Enaki motivi blejskih raz-

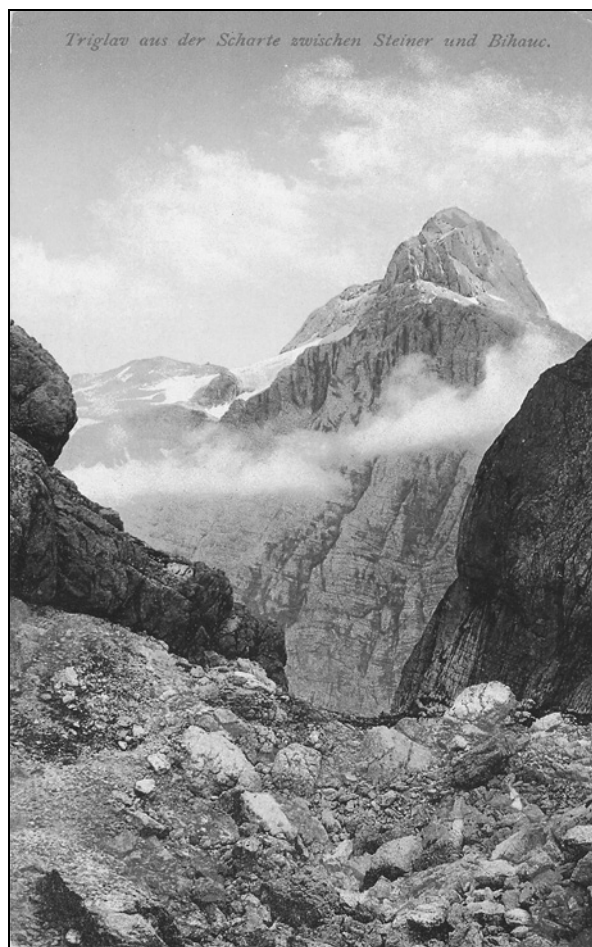

glednic se prenašajo tudi v naslednja desetletja, ko se uveljavljenim načinom izdelovanja razglednic (kamnotisk, svetlotisk, knjigotisk) pridruži črno-bela fotografija.

Prve bohinjske razglednice upodabljajo Bohinjsko jezero z okoliškimi gorami, cerkev sv. Janeza z lesenim mostom, prvi bohinjski Hotel sveti Janez in Bohinjsko Bistrico z nekaj gostilnami. Po letu 1906 se število motivov na razglednicah pomnoži: prikazujejo nove hotele (Zlatorog, Sveti Duh, Triglav ...) in kopališče Danica v Bohinjski Bistrici. V tridesetih letih 20. stoletja so izdali številne razglednice, ki so nastale na osnovi umetniških fotografij domačina Janka Ravnika.

Razglednice gorenjskih turističnih krajev so izdajali lokalni založniki in fotografi ter uveljavljeni tuji založniki.

Predstavitvi razglednic turističnih krajev sledi predstavitev planinskih razglednic z naslovom *Planinski pozdrav*, ki ga je napisala Jelena Justin. V uvodu nas seznani z nastankom nemškega in slovenskega planinskega društva, ki sta v naših gorah začela postavljati prve planinske koče ter ovrednoti pomen planinskih razglednic, ki: »... v sebi ne nosijo le zgodovinsko dokumentarnega pomena, ampak z njih lahko razberemo tudi ponos na lepote vršacev, zgodovino razvoja posamezne koče, številna poimenovanja, ki so danes že davno pozabljena, in se hkrati čudimo nad spremenjeno pokrajino itd.« (str. 222). V nadaljevanju najprej obravnava razglednice Julijskih Alp. Predstavi prve razglednice Triglava, Aljaževega stolpa, Triglavskega ledenika in Triglavskega doma na Kredarici, ki so jih izdajali nam že znani založniki. Med fotografi je izpostavila Frana Pavlina. Sledijo opisi razglednic planinskih koč (Planike, Staničeve koč, Vodnikove koč, Koče pri Triglavskih jezerih), ki so imele različna imena. To dokazujejo tudi razglednice. V dolini Vrata, ki je za planince postala zanimiva po prihodu gorenjske železnice, je Jakob Aljaž že leta 1896 postavil prvo koč, leta 1904 pa Aljažev dom, ki ga je porušil plaz. Od leta 1910 stoji današnji Aljažev dom. Vse to se je ohranilo tudi na razglednicah. Pri podrobni predstavitvi razglednic gora avtorica izpostavi Martuljkovo skupino, Škrlatico, Prisojnik, Jalovec in Črno prst. Tudi pri predstavitvi razglednic Kamniško – Savinjskih Alp se seznanimo z delovanjem nemškega, češkega in slovenskega planinskega društva, ki so zgradili tudi planinske koč. V zbirki pa izstopajo razglednice Kamniške Bistrice, Velike planine, Koče na Kamniškem sedlu, Krvavec in Storžiča. Večina jih je iz časa med obema vojnama. Boj za slovenstvo se je bil tudi v Karavankah, predvsem na Golici, kjer sta bili na začetku 20. stoletja dve koč: Nemška koč ter Kadilnikova koč. Zanimive so tudi razglednice planine Kofce, Zelenice, Vrtače in Begunjsčice, ki nam jih Justinova natančno predstavi.

Predstavitev zbirke starih razglednic Gorenjskega muzeja zaključuje Monika Rogelj s prispevkom *Začetki industrializacije Gorenjske na razglednicah*. V uvodu je avtorica povezala prihod železnice na Gorenjsko (1870) s pojavom prvih razglednic: »Z začetki industrializacije Gorenjske konec 19. stoletja pa je razglednica že postala zelo priljubljen prenašalec podob krajev. Zato so danes stare razglednice dragocen vir za spremljanje razvoja posameznega območja in gospodarskega napredka konec 19. in v prvi polovici 20. stoletja. Poleg panoramskih in splošnih pogledov na kraj so na razglednicah pogosto izpostavljeni tudi posamezni predeli ali stavbe, ki so bili pomembni za politično, narodno, kulturno, društveno, družabno in tudi gospodarsko življenje. Razglednice so imele predvsem vlogo propagande, tako politične in nacionalne kot gospodarske in z razvojem potovanj turistične« (str. 245). V nadaljevanju se seznanimo z razvojem industrije na Gorenjskem.

Ob izčrpnii predstavitvi industrijskih motivov na razglednicah spoznamo gospodarsko dejavnost posameznih krajev. Jesenice so bile v času Avstro-Ogrske pomembno evropsko železarsko središče. Na prvih panoramskih razglednicah Jesenic vidimo tovarniške dimnike, ki so skupaj z objekti železarne

osrednji motiv. Med prvo svetovno vojno so zgradili nov obrat na Blejski Dobravi, kar dokumentirajo redke razglednice. Med obema vojnama je bila jeseniška železarna vodilna v novi jugoslovanski državi. Širile so se tudi Jesenice, kar dokazujejo naše razglednice. Industrijsko dediščino ohranjajo tudi redke razglednice železarskih obratov na Javorniku in cementarne v Mojstrani.

Tržič je bil pred prvo svetovno vojno tretji najpomembnejši industrijski center na Kranjskem s tekstilno, čevlarsko, usnjarsko in kovinsko industrijo. Na številnih panoramskih razglednicah starega Tržiča še posebej izstopa kadeči se dimnik z novimi objekti usnjarske sušilnice Mallyjeve Tovarne usnja Tržič. Drugi pogost in priljubljeni motiv je bila tovarna Bombažna predilnica in tkalnica z dvema visokima dimnikoma ter obsežnimi poslopji. Med obema vojnama je v Tržiču največji razvoj doživela prav tekstilna tovarna. Lastniki so za svoje delavce gradili uradniške in delavske domove, kar dokumentirajo tudi razglednice. V zbirki so seveda številne tudi razglednice tovarne čevljev Peko, med katerimi so tudi zanimive reklamne razglednice.

Na prvih razglednicah Škofje Loke je upodobljena Krennerjeva tovarna sukna (predhodnica Šeširja), medtem ko sta na kranjskih valjčni mlin Petra Majdiča in usnjarski obrati ob sotočju Save in Kokre. Gospodarskega nazadovanja Kranja, ki se je vleklo že od konca 19. stoletja, je bilo konec med obema vojnama, ko je Kranj z intenzivno indus-

trializacijo v dobrem desetletju postal eno najpomembnejših industrijskih središč Dravske banovine. Zato se je zelo spremenila tudi panorama Kranja z zahodne smeri. Na številnih fotografskih posnetkih iz tridesetih let, ki so jih pogosto izdajali na razglednicah, lahko vidimo tovarniške obrate novih podjetij. Nekaj je tudi razglednic s fotografijami posameznih tovarn, predvsem Jugočeške, Jugobrunne in Intexa.

Naj vas za konec povabim, da si ogledate našo knjigo in morda namesto SMS-sporočila svojim najdražjim napišete kakšno razglednico. Tu so priporočila in navodila, ki so tudi z Gorenjske: *»Vsakdo, ki potuje in biva nekaj časa zunaj domovine ali rojstnega kraja, pa gotovo rad s seboj vzame kake reči za spomin na tuje kraje. In kaj je bolj primernege v ta namen kakor lepe slike dotičnih pokrajin! Ko še ni bilo razglednic, so tujci kupovali fotografije o takih priložnostih. A ti spominki so bili dokaj dragi, za odpošiljanje nepripravi in le malokje jih je bilo dobiti. Zdaj pa je v vsakem kraju na izbiro lepih poceni razglednic, katere je treba na praznem prostoru popisati s kratkimi, prikladnimi beležkami, nanje natisniti po 5 oziroma 10 novčičev, jih vreči v poštni nabiralnik, in pošta jih nato urno odnese tja, kamor so namenjene«* (O razglednicah, v: *Gorenjec*, 12. 4. 1902, št. 15, str. 150).

Marjana Žibert